

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM O‘QITUVCHILARINING PROGNOSTIK KOMPETENSIYALARINING RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY- METODOLOGIK ASOSLARI

Nurmatov G‘ayrat Mustofoqulovich

*Samarqand davlat chet tillar instituti Gumanitar va axborot texnologiyalari kafedrasini
katta o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogik prognozlashning tarixiy jihatlari ko‘rib chiqildi va uning shakllanish davriyligi ochib berildi, har bir bosqichning mazmuni tavsiflandi, hozirgi bosqichda prognozlashning rivojlanish jarayoni va uning roli ko‘rsatildi. O‘qituvchi faoliyatida prognozlash muammosi pedagogik prognozning umumiy muammosi doirasida ko‘rib chiqildi, pedagogik bashorat sifatida talqin qilinadigan muammo umumiy pedagogik va alohida didaktik darajada yetarli rivojlanmaganligi aytib o‘tildi. Ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish, ko‘p bosqichli oliy ta‘lim va Boloniya kelishuvi doirasida ta‘limni o‘zgartirish va bunday sharoitida qo‘yilgan muammo tobora muhim ahamiyat kasb etilishi hamda yangi rivojlanish imkoniyatlari haqida aytib o‘tildi. Zamonaviy o‘qituvchining kasbiy faoliyati talabalarning asosiy va predmetli kompetensiyalarini takomillashtirish yo‘llari, o‘qituvchi faoliyatining samaradorligi, talabalarning yetarli bilimga erishish usullarini bashorat qilish zarurati to‘g‘risida aytib o‘tildi.

Kalit so‘zlar: o‘qituvchi, prognoz, faoliyat, talaba, kompetensiya, rivojlanish, bilim, uzluksiz ta‘lim.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ПРОГНОСТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В данной статье рассмотрены исторические аспекты педагогического прогнозирования и раскрыта периодичность его формирования, описано содержание каждого этапа, показано развитие процесса прогнозирования на современном этапе и его роль. Проблема прогнозирования в деятельности учителя рассматривалась в рамках общей проблемы педагогического прогнозирования. Модернизация образовательной системы, многоуровневое высшее образование и изменение образования в рамках Болонского соглашения, и проблемы, поставленные в таких условиях, будут становиться все более актуальными, а также были упомянуты новые возможности развития. Было упомянуто о путях совершенствования основных и предметных компетенций современного учителя, эффективности работы учителя, необходимости прогнозирования путей достижения обучающимися достаточных знаний.

Ключевые слова: учитель, прогнозирование, деятельность, ученик, компетентность, развитие, знания, непрерывное образование.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF THE DEVELOPMENT OF PROGNOSTIC COMPETENCES OF PRIMARY EDUCATION TEACHERS

Abstract: This article reviewed the historical aspects of pedagogical forecasting and revealed the periodicity of its formation, described the content of each stage, showed the development process of forecasting at the current stage and its role. The problem of forecasting in the teacher's activity was considered within the framework of the general problem of pedagogical forecasting. Modernization of the educational system, multi-level higher education and change of education within the framework of the Bologna agreement, and the problem posed in such conditions will become more and more important, as well as new development opportunities were mentioned. It was mentioned about the ways of improving the basic and subject competencies of the modern teacher, the effectiveness of the teacher's work, the need to predict the ways of students to achieve sufficient knowledge.

Key words: teacher, prediction, activity, student, competence, development, knowledge,

continuous education.

KIRISH. O'zbekiston Respublikasida zamonaviy kasbiy ta'lim professional standartlarni hisobga olgan holda Davlat ta'lim standartlari asosida faoliyat yuritadi. Shu munosabat bilan o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash bugungi kunda pedagoglarning kasbiy standartidan kelib chiqib amalga oshirilmoqda. Pedagogik ta'lim tizimi o'qituvchining doimiy o'z-o'zini tarbiyalash, kasbiy va shaxsiy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratishga mo'ljallangan. Pedagogik ta'lim tizimida o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini takomillashtirishga tayyor, tashkilotchilik qobiliyati, tashabbuskor va ijodiy salohiyatga ega bo'lgan faol, ishbilarmon o'qituvchining rivojlanishi o'qituvchilarning prognostik faoliyatini pedagogik ta'lim jarayoniga kiritish va kelajakda ularning talabalaridir. Zamonaviy pedagogik va progostik texnologiyalari ta'lim-tarbiya jarayonining bir tizimga solingan ilmiy-nazariy va metodik asoslangan yangi shakl, usul va vositalarining majmuidir. Bunda yangi mazmun, shakl, usul va vosita uyg'unligida maqsad, vazifa, faoliyat va pedagogik natija yaxlitligi ta'minlanadi hamda o'quv maqsadlariga erishishni kafolatlaydigan o'quv jarayoni loyihalashtirilib, amalga oshiriladi. O'zbekiston ta'lim tizimida islohotlar yo'lidan borish bilan bir qatorda jamiyatda ijtimoiy ong sohalari ham o'zgarimoqda. Jumladan, iqtisodiy, siyosiy, axloqiy, psixologik, ijtimoiy, boshqaruv sohaslarida ham o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Ta'lim tizimida xususiy sherikchilikka asoslangan oliy o'quv yurtlari, ularning faoliyat turlari va shakllari, tendensiyalari, modellari paydo bo'lib, ularning barchasi bugungi jadal islohotlarning asosini tashkil etmoqda. Axborot aylanishining tez o'sib borayotganli, yangi texnologiyalarning hayratlanarli darajada jadal rivojlanishi, bu borada rivojlanishidagi tarkibiy o'zgarishlar, ijtimoiy-madaniy sohadagi taraqqiyot, yangi optimal boshqaruvning isloh qilinishi, shu jumladan, ta'lim sohasida ham zarur o'zgarishlarni talab etmoqda.

MUHOKAMA

Prognostik faoliyat o'qituvchilarni kasbiy va shaxsiy o'sishi va rivojlanishi uchun oqilona maqsadni belgilash qobiliyatini ta'minlaydi; doimiy kasbiy o'sish va o'z-o'zini takomillashtirish istagi; professional va shaxsiy o'sish uchun prognozlash metodikasi va texnologiyasi; o'z-o'zini rivojlantirish, talabalar o'quv faoliyatini bashorat qilish va ularning faoliyatini tekshirish yo'llari va nihoyat, prognozlash, yangi ijtimoiy hodisalarni optimistik istiqbolli prognostik yondashuv yordamida ishlash uchun eng yaxshi yo'l topish, tajriba orttirish demakdir. Ushbu maqolaning dolzarbligi quyidagilar bilan belgilanadi:

1) jahontaraqqiyotidagi hozirgi tendensiyalar va barcha sohalarda, xususan, o'qituvchilarning pedagogik faoliyatida mutaxassislarning prognostik faoliyatining rolini oshirish;

2) o'qituvchilarni uzluksiz o'z-o'zini rivojlantirish va pedagogik yetuklikka erishish texnologiyalari bilan qurollantirish bo'yicha o'qituvchi ta'limiga bo'lgan talablar. Shuning uchun maqolaning maqsadi o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash nazariyasini ularni pedagogik prognozlashni o'rgatish asosida ishlab chiqish bo'lib, u mehnat hayoti davomida prognozashtirish va professionallikni takomillashtirishning kasbiy funksiyasini amalga oshirishga samarali tayyorgarlik ko'rishni ta'minlaydi. Tadqiqot metodologiyasi ko'p jihatdan didaktika, akmeologiya, va o'quv-pedagogik prognozlash sohasidagi tarixan tashkil etilgan g'oyalar majmui bilan belgilanadi.

Prognozlash o'qituvchilarni o'z-o'zini tarbiyalash, talabalarning ta'lim faoliyatini boshqarish usullari bilan qurollantiradi; yangi ijtimoiy hodisalar haqida optimistik nuqtai nazar va tushuncha beradi, faoliyatning eng yaxshi usulini topishga ilmiy bashoratli yondashuv yordamida o'rgatadi. Pedagogik adabiyotlarni o'rganish natijasida shunday xulosa kelib chiqadiki, prognozlash deganda ilmiy asoslangan qoidalar va usullarga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar majmuasiga asoslangan obyekt haqida ilg'or ma'lumotlarni olish jarayoni tushuniladi. Ilmiy-tadqiqot faoliyatimizning tuzilishi, uning vazifalari ta'lim va pedagogik sohadagi tarixiy va xalqaro tajribani tahlil qilishni talab qiladi. Rossiya, AQSh va Yevropa ta'lim tizimida prognozlash asosida kadrlar tayyorlashni takomillashtirish, mamlakatimiz ta'lim ta'limida prognozlashni tashkil etishning hozirgi holatini aniqlashga imkon beradi. Tarixiy-tahliliy usul asosida biz prognozlash genezisi, ya'ni rivojlanayotgan hodisaning shakllanishi va shakllanishi, kelib chiqishi va keyingi rivojlanish jarayonini ko'rib chiqamiz, ma'lum

bir holatda, hodisaga nisbatan uni ilmiy asoslab beramiz. Shu maqsadda “davriylashtirish” tushunchasi mazmunidan foydalanib, rivojlanish jarayonlarini tabiat va tabiatning obyektiv qonuniyatlariga muvofiq asosiy sifat jihatdan turli davrlarga bo‘lish asosida mamlakatimizda va xorijda olib borilgan tadqiqotlar asosida pedagogik prognozlashning rivojlanish davrlarini ajratamiz. 20-asrda mamlakatimizda va xorijda ta’limning rivojlanishi nazariyalariga asoslanib pedagogik prognozlashning rivojlanishining uch bosqichini ajratish mumkin:

Birinchi bosqichda - yashirin - (antik davrdan XX asrning 60-yillarigacha bo‘lgan davr) bashorat qilishga o‘z-o‘zidan murojaat qilishdan boshlanadi, bu sof ilmiy xususiyatga ega emas.

Ikkinchi bosqichda - aniq - (60-yillar davri - XX asrning 90-yillari o‘rtalari) prognozlash fan sifatida rasmiylashtiriladi, uning nazariy va uslubiy asoslari ishlab chiqiladi, o‘quv-pedagogik prognozlash alohida ajratiladi. Ta’lim va pedagogik prognozlash doirasida asosiy yo‘nalishlarga ajratiladi.

Uchinchi bosqichda – institutsional- (XX asrning 90-yillari o‘rtalaridan hozirgi kungacha bo‘lgan davr) prognozlashni to‘liq o‘rganish, uni psixo-pedagogik, ijtimoiy va pedagogik muammolarni hal qilish metodologiyasi sifatida qo‘llash, shu jumladan amalga oshirish bilan tavsiflanadi, shuningdek, o‘qituvchi faoliyatida prognozlash funksiyasi katta ahamiyat kasb etishi namoyon bo‘ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Bu o‘z ichiga shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim (Ye.V. Bondarevskaya, A.V. Kiryakova, M.V. Klarin, A.V. Korjuev, G.N. Yermoxina, V.A. Popkov, Ye.L. Ryazanova, V.V. Serikov, I.S. Yakimanskaya i dr.), pedagogik muammolarni o‘rganishga tizimli yondashuv (Yu.A. Konarjevskiy, N.V. Kuzmina, A.V. Pet-rov, Ye.B. Plotnikova, Ya. Ditrix va hokazo.), kasb ta’limining umumiy muammolari (L.N. Aksenova, A.P. Belyaeva, V.F. Bessarab, E.F. Zeer, Ye.A. Klimov, I.P. Kuzmin, K.M. Levitan, A.I. Subetto va boshqalar.), o‘qituvchi tarbiyasi masalalari (V.I. Andreev, V.P. Borisenkov, N.S. Gluxonyuk, N.N. Gordeeva, T. Dmitrenko, M.Ye. Duranov, U.B. Yeslyamova, N.A. Zaruba, A.F. Matushak, L.M. Shvachunova, L.V. Maslova, G.A. Larionova, N.N. Tulkibaeva, A.V. Usova, Ye.V. Yakovlev va hokazo.), akmeologiya muammolari (A.A. Derkach, A.A. Bodalev, N.V. Kuzmina, V.N. Maksimova, A.K. Markova, A.I. Subetto, Yu.K. Chernova, I.N. Grigoreva, V.G. Zazykin, A.P. Chernyshov va boshqalar), dars nazariyasi (V.S. Bezrukova, S.I. Veksler, I.Ya. Lerner, I.K. Juravlev, V.V. Kraevskiy va boshqalar).

NATIJALAR. Ushbu turdagi prognostik kompetentsiya asosiy va maxsus prognostik kompetentsiyalarga asoslanadi. Bu quyidagi asosiy prognostik turlar ya’ni, axborot prognostika, operatsion prognostika, baholash prognostik turlarni o‘z ichiga oladi. Bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda asosiy prognostik kompetentsiyalar; maqsadli prognostik kompetentsiya, rejalashtirilgan prognostik kompetentsiya, dastur prognostik kompetentsiyasi, loyihalash prognostik kompetentsiya va tashkiliy prognostik kompetentsiyalarni o‘z ichiga oladi. Maxsus prognostik kompetentsiyalarga, masalan, materialni taqdim etishda prognostik kompetentsiya, usullar, uslublar, o‘qitish texnologiyalarini tanlashda prognostik kompetentsiya, joriy, davriy va oraliq nazorat usullarini, shakllarini tanlashda xizmat qiladi. Bunday tizimda konstruktiv-funksional modellar o‘zgaruvchanligi aniqlangan (1-rasm).

FUNKSIYA-1	TA’LIM-KOGNISTIK PROGNOSTIK BLOK	1. MAQSADLI KOMPONENT 2. SEZILARLI DARAJADA ISHLAYDIGAN KOMPONENT 3. BAHOLASH KOMPONENTI
FUNKSIYA-2	PROFESSIONAL PROGNOSTIK BLOK	1. MAQSADLI KOMPONENT 2. SEZILARLI DARAJADA ISHLAYDIGAN KOMPONENT 3. BAHOLASH KOMPONENTI
FUNKSIYA-3	TRENING PROGNOSTIK BLOK	1. MAQSADLI KOMPONENT 2. SEZILARLI DARAJADA ISHLAYDIGAN KOMPONENT 3. BAHOLASH KOMPONENTI

Jadval-1 Uzlaksiz pedagogik ta’lim tizimida pedagogik prognozlashning tarkibiy va funksional modellarning umumiy ko‘rinishi

Jadval-1 Uzluksiz pedagogik ta'lim tizimida pedagogik prognozlashning tarkibiy va funksional modellarining umumiy ko'rinishi

Har bir model bir qator pozitsiyalar (funksiyalar, faoliyat predmeti, faoliyat xarakteri, faoliyat taqsimoti, tizimlilik darajasi, tayyorgarlik, mazmun) bo'yicha tahlil qilinadi va uchta blokga ega. Ta'lim-kognitiv yo'nalishning tarkibiy funksional modelida o'quv-kognitiv prognostik blok ustuvor rol o'ynaydi. Ushbu modelning asosiy vazifasi (1-funksiya) kognitiv faoliyatda pedagogik prognozlashdir. Kasbiy tayyorgarlik yo'nalishining tarkibiy-funksional modeli bir xil blokli tarkibga ega, lekin kasbiy prognostik blokning ustuvorligi bilan va ta'lim va ta'lim jarayonlarini rejalashtirishda pedagogik prognozlashning asosiy funksiyasini bajaradi (2-funksiya). Maslahat-ta'lim yo'nalishining tarkibiy-funksional modeli maktab o'quvchilarini gnostik faoliyatga o'rgatish ustuvor vazifaga ega (3-funksiya).

Pedagogik faoliyat doirasida tizimli tahlilni amalga oshirish uchun ta'lim-tarbiya, pedagogik faoliyat, pedagogik jarayon, pedagogik vazifa, pedagogik maqsad, pedagog imidji, ta'lim oluvchining faoliyati, ta'lim usuli va vositalari, ta'limda qo'llaniladigan texnologiyalar (shu jumladan axborot texnologiyalari) kabi xossalarni funkcionalligini inobatga olgan holda tahliliy usullar tanlanishi lozim. Buning uchun ongli harakatlarning ketma-ketligidan (modelidan) foydalanish mumkin. Masalan, kafedra professor-o'qituvchilarining faoliyatini o'rganishni olsak. Bunda, bajarilgan (bajarilishi lozim bo'lgan) o'quv ishlar, ilmiy - uslubiy ishlar, ilmiy - tadqiqot ishlari, tashkiliy - uslubiy ishlar, ma'naviy - ma'rifiy va tarbiyaviy ishlarni o'rganish lozim bo'ladi. Buning uchun, "1 + maqsad shakllantiriladi, 2 + vazifalar belgilanadi va ularni bajarish tartibi aniqlanadi, 3 + mulohaza va munozara yuritiladi, 4 + ishlar aniq belgilar (ko'rsatmalar) asosida umumiy va xususiyatlarga ajratiladi, 5 + rejalashtirilgan va bajarilgan ishlar orasida tafovut belgilab olinadi va tashxis amalga oshiriladi. Ya'ni, galdagi ishlar bajariladimi yoki bajarish imokniyati yo'qmi, 6 + faoliyatning har bir sohasi bo'yicha mushohada yuritiladi, natijalar qiyoslanadi. Amaliyotda, gohida farq kuzatiladi. Masalan, bajarilgan ilmiy - tadqiqot ishlarining ko'rsatkichi yuqori, tashkiliy - uslubiy ishlar past bo'lishi mumkin, 7 + jamlangan, qiyoslangan barcha axborot yaxlit holatga keltiriladi, 8 + ular ko'rsatilgan me'yor asosida tavsif va sharhlanadi, 9 + xulosa, taklif va tavsiyalar tayyorlanadi, 10 + faoliyatga oid prognoz variantlari tuziladi va biron bir tahliliy manba shakliga keltiriladi, 11 + tayyorlangan tahliliy manba rahbariyatga (buyurtmachiga) uzatiladi. Tahliliy manba, intellektual 100 faoliyatning oliy mahsuli bo'lib, pedagogik faoliyatning aniq bir sohasiga oid muayyan muammoni o'rganishga bag'ishlangan bo'lishi mumkin. U aniqlangan muammolarni bartaraf etishda rasmiy jihatdan qudratli vosita hisoblanadi va o'z oldiga qator maqsadlarni qo'yadi. Tahliliy manbalar ilmiy ishlardan qator xususiyatlari bilan farqlanadi, ularni quyidagi tartib asosida ko'rsatib o'tish mumkin: soddaligi bilan; bayon tarzining osonligi bilan; ilmiy tushunchalarning kamroq qo'llanganligi bilan; tahlilni amalga oshirish vaqtining chegaralanganligi bilan; manba hajmining chegaralanganligi bilan; manbani aniq vazifani bajarishga yo'naltirilganligi bilan. Tahliliy jarayonga ajratilgan vaqtning o'sishi bilan kasbiy xarakterdagi axborotga qo'yiladigan talabni amaliyotga tadbiq etishga imkoniyat yaratiladi. Ulardan eng asosiylari quyidagilardir: o'z vaqtida; keng qamrovli; ishonchli; xususiy va b. Bular, o'z navbatida, pedagogik faoliyatdagi u yoki bu muammoni hal qilishda resurslar, huquqiy asos, iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini inobatga olgan holda rahabariyat tomonidan qaror chiqarishga yordam beradi. Tahliliy manbaning to'liqligi va ishonchligi turli metrik uslublar yordamida olingan axborot hisobidan shakllantirilgan baza hisoblanadi. Tahliliy manbani tayyorlash jarayonini bir necha bosqichga ajratish mumkin: tadqiqot vazifasini buyurtmachi/iste'molchidan belgilab olish (vazifa olish); muammo bilan tanishish (muammoning tarixi, sababi, unga ta'sir ko'rsatgan omillarni aniqlash); manbani tayyorlash uchun bajariladigan vazifalarni belgilab qo'yish; manbada qo'llanadigan atama va tushunchalarning aniqlash (axborotni tasniflash va tizimlash); metrik uslublarni belgilab olish va ularning vositasida ma'lumotlarni to'plash (axborot bazasi); yig'ilgan axborot tahlili (faraz ilgari surish, sabab-oqibat aloqadorligini aniqlash, tendensiyalarni belgilash, prognozlash); asosiy holatlarni bayon etish (matn bilan ishlash); xulosa va tavsiyalarni aniqlab, ularni amaliyotda sinash; yakuniy xulosalarni taqdim etish (tadqiqot ishini tugatish); manba bo'yicha soha mutaxassislari bilan maslahatlashish; manbani rasmiylashtirish va adresatga jo'natish (vazifani bajarish) va b.

XULOSA. Pedagogik jarayonlarni samaradorligini ta'minlash uchun o'qituvchilar aniq belgilangan yo'nalishida pedagogik jarayonlarni maqsadli rejalashtirish, loyihalashtirish, modellashtirish, talabalar faoliyatini muvofiqlashtirish va ularning faolligini ta'minlash, vaziyatlarga ko'ra pedagogik jarayonni boshqarish usullari, metodlari hamda tamoyillari, inovatsion texnologiyalarni bilishi va bular asosida pedagogik jarayon subyektlarining faoliyatiga murakkab pedagogik tizim sifatida yondoshuvlariga yo'naltirilgan inovatsion faoliyatni tashkil etishi zarur hisoblanadi. Bunda asosiy e'tibor ta'lim– tarbiya jarayonining tashkilotchisi pedagoglarga qaratilgandir. Pedagoglik kasbining o'ziga xos xususiyatlaridan biri shundaki, o'qituvchilar o'z bilimlari, malaka va ko'nikmalarini muntazam to'ldirib borishni taqozo etadi. Zamonaviy pedagog tadbirkor tarbiyachi, ma'naviy-mafkuraviy ishlarni ijobiy faol qatnashchisi, o'qitayotgan fanning chuqur bilimdoni, fani bo'yicha ilmiylikni yosh avlodga san'atkorona o'rgatadigan shaxs bo'lishi lozim. Hozirgi ilm-fan shiddat bilan yuksalib borayotgan davrda pedagoglarni malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish-birinchi navbatda ularning zamonaviy axborot texnologiyalarini puxta o'zlashtirishini, bu borada ilmiy metodik ko'nikmalarini rivojlantirishni, ilmiy texnikaviy axborotlar va o'quv ilmiy adabiyotlarni o'rganib borishni taqozo qiladi. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning muvaffaqiyati xalqning ma'naviy kamoloti va milliy ruhining darajasi bilan belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Акмеология управления / под ред. А.А. Деркача, В.Г. Зазыкина. – М.: Центр инновационных технологий, 2008. – 319 с.
2. Акмеология: учебник/[Абульханова К.А. и др.]; под общ. ред. А.А. Деркача; Рос. акад. гос. службы при Президенте Российской Федерации, Междунар. акме-ол. ин-т. М.: Изд-во РАГС, 2004. 681 с.
3. Аксенова, Л.Н. Развитие компетенции профессионального общения как часть профессиональной подготовки будущих специалистов высшей квалификации/ Л.Н. Аксенова, В.Н. Гаряев. – Челябинск: Изд-во ЧВВАКУШ, 2012. – 55 с.
4. Акулова, О.В. Информационная компетентность как цель преобразования процесса обучения в информационном обществе / О.В. Акулова // Известия Волго-градского государственного педагогического университета. – 2005. – № 1. – С. 76-80.
5. Александров, Ю.И. Системно-эволюционный подход в исследовании «запрета» на реализацию единицы индивидуального опыта / Ю.И. Александров, А.Г. Горкин, Ю.Р. Чистова // Творчество: наука, искусство, жизнь: мат-лы Всерос. науч. конф. – М., 2015. – С. 374–378.
6. Александровская, Л.Н. Управление качеством: роль образования / Л.Н. Александровская // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 1. – С. 8-10.
7. Амонашвили, Ш.А. Основания педагогики сотрудничества / Ш.А. Амонашвили // Новое педагогическое мышление. – М., 1989. – С.144–177. 197
8. Андреев, А.Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А.Л. Андреев // Педагогика. 2005. № 4. С. 1997.
9. Андреев, В.И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития / В.И. Андреев. 2-е изд. Казань: Центр инновационных технологий, 2000. 608 с.
10. Анохин, П.К. опережающее отражение действительности / П.К. Анохин // Вопросы философии. 1962. № 7. С. 97-111.